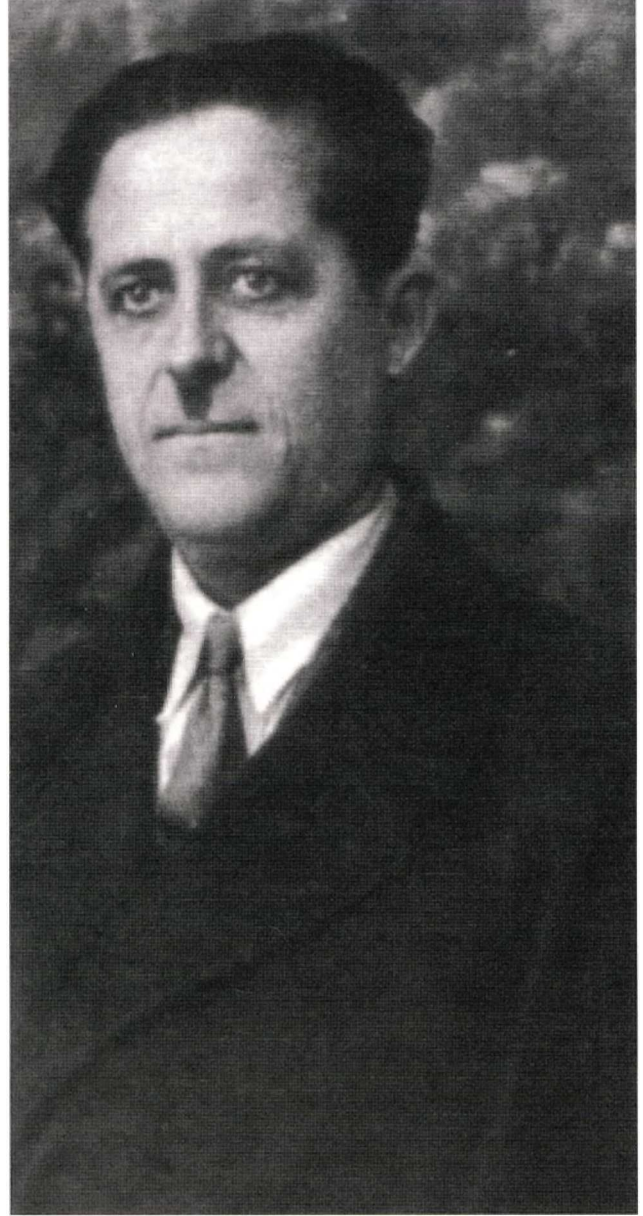

TÜRK MÜZECİLİĞİNİN UNUTULAN İSMİ ALİ RIZA YALGIN

AYDINLANMA DÖNEMİNDE CUMHURİYET, MÜZECİLİK VE ARKEOLOJİ İÇİN BİR ÖZET

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, bir çok alanda olduğu gibi arkeoloji ve müzecilik alanında da köklü yeniliklere gidilerek, "devrim" niteliğinde kararlar alınmış ve uygulamalara geçilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce 9 Mayıs 1920 tarihli Milli Hükümet programında belirtilen "Milli eski eserlerimizi bir an önce derleyerek koruma amacı" ilkesi doğrultusunda oluşturulan "Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü", işte bu uygulamaların çekirdeğini oluşturmuş; Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından 5 Kasım 1922'de yayınlanan "Asar-ı Atika Hakkında Talimat" isimli genelge ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924'te yayınlanan "Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kararname" ile, 1925'te yayınlanan "Kıymetli Eserlerin Harice İhracının Menine Dair Kanunname", Cumhuriyet Hükümeti'nin müzecilik ve arkeoloji çizgisini netleştirmiştir.

1923'ten itibaren hızla gelişen Türk müzecilik ve arkeoloji hareketi ile birlikte; 1923'te Bursa ve Ankara Arkeoloji, 1924'te Antalya, Amasya, Adana ve Bergama, 1926'da Sinop, Tokat ve İzmir, 1927'de kısmen Topkapı Sarayı, 1928'de Ankara Etnografya, 1929'da Kayseri müzeleri açılmış; bu ilk hareketi takip eden 1930 sonrası süreç içinde ise, çeşitli illerde oluşturulan müze depoları müzeye dönüştürülerek, aydınlanma hareketi devam ettirilmiştir. Bu yıllarda yabancı bilim adamlarının yanı sıra Hamit Zübeyr Koşay, Remzi Oğuz Arık, Şevket Aziz Kansu, Selahattin Kantar ve Arif Müfit Mansel gibi Türk bilim adamlarınca Alacahöyük, Pazarlı, Güllüdağ, Çankırıkapı, Ankara

Kalesi, Eti Yokuşu, İzmir Namazgah, Trakya Tümülüsleri, Karaoğlan, Karalar, Ahlatlıbel, Etimesgut Höyüğü ve Ankara Tümülüsleri gibi alanlarda kazı çalışmaları yürütülerek; çıkarılan eserler, müzeleri ve müze depolarını daha da canlandırmıştır.

Atatürk'ün bizzat katıldığı, ziyaret ettiği ya da açılışlarını yaptığı bu kurumsal çalışmalar, 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adıyla kurulan bugünkü Türk Tarih Kurumu, 1932'de yapılan I. Türk Tarih Kongresi, 1936'da kurulan "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi", 1937'de yapılan II. Türk Tarih Kongresi ile desteklenirken, 1931'de "Antikacıların Tabii Olacağı Şartlara Dair Tamim", "Abidelerin Tesciline Dair Tamim", 1934'te "Müze ve Rasathane Kanunu" ile, "Höyüklerde Bulunan Çanak Çömlekler Hakkında Tamim" ve "Eski Eserlerin Muhafaza ve Belediye Hususi İdarelerce Asar-ı Atika İçin Muallimlere Düşen Yazıfe Hakkında Tamim" yayınlanır. Aynı aydınlanma hareketinin içinde bulunan "Halkevleri"nin ise, 1944'e kadar oluşturulan 405 şubesi 90'unda "Tarih ve Müze Kolları" bulunmaktaydı¹. Kısacası, müzelerimize, tarihi eserlerimize ve kendi tarihimize sahip çıkmak için "topyekün" bir çalışma başlatılmıştır.

Bütün bu çalışmalar ile birlikte yerel tarih, etnografya, eski eser tespiti ve müzecilik alanındaki çalışmalar, yetişmiş uzman kadro bulunamaması/eksikliği nedeniyle, daha çok öğretmenler eliyle yürütülmekteydi. İşte bu eğitim ordusunun temsilcilerinden biri olan Ali Rıza Yalçın'ın², 1922 yılında başlayan eğitim yaşamı; Bursa, Konya, Adana, Osmaniye, Mersin, Gaziantep, Tekirdağ ve Nevşehir gibi illerde devam ettikten sonra, ikinci defa geldiği Adana'da son bulur. 1922-1934 yılları arasında, daha çok göçebe Türkmen kitlelerinin etnografyası ile ilgili yaptığı çalışmalardan tanıdığımız Yalçın, Seydişehir'de Küpeli Dağ'ında "Oğuz Pehlivan" isimli bir yörük beyinden dinlediği Karacaoğlan³ ve göçebe Türkmen etnografyasından, yaşamı boyunca asla kopamayacaktır.

YALÇIN'IN MÜZECİLİĞE İLK ATANMA SÜRECİ VE İLK GELİŞMELER

1 Ekim 1934 tarihinde, Adana Asar-ı Atika Müzesi kurucu müdürü Alyanakzade Halil Kamil Bey emekli olduğunda⁴, Seyhan Vilayeti (Adana İli) Maarif (Milli Eğitim) Müdürlüğü, Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) makamına, Vali Hadi imzası ile 2 Ekim'de bir yazı yazarak; ilk tedrisat (ilköğretim) müfettişlerinden Ali Rıza Bey'in, müzedeki eserleri devralacağı ve müdür atanıncaya kadar vekaleten görevlendirildiğini bildirir⁵. Bu

vekalet, Ali Rıza Yalçın'ın müzeciliğe başlangıcı olduğu gibi, kendisi adına uzun ve zorlu bir dönemin de başlangıcı olur.

Ali Rıza Yalçın, Halil Kamil Bey'in emekli olduğu 1 Ekim 1934'te görevi devralarak, aynı tarihli bir yazı ile durumu genel müdürlüğe bildirir. Ekim ayının sonunda ise, Vali Hadi Bey imzası ile, Ali Rıza Bey'in müze müdürlüğüne 3500 kuruş maaşla asaleten atanması teklif edilir. Oysa 2 Kasım'da Hamit Zübeyr Koşay teklifli vekalet onayı, Maarif Vekili (Bakanı) R.Nafiz'in imzasından henüz çıkmıştır. Seyhan Valiliği'nin vekalet teklifine çıkan olumlu yanıtın ardından, asalet için gereken ikinci onay öncesi Hamit Zübeyr Koşay, 14 Kasım'da İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü'nden Ali Rıza Yalçın'ın nakil geçiş iznini ister. Bu isteğe karşın İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü'nden gelen yazı herkesi şaşkırtır. "İlk tedrisat müfettişlerinin gerek asaleten ve gerek vekaleten vazifeleri haricinde ikinci bir vazife almalarına talimatnameleri manidir. Bununla beraber müfettişlerin daimi bir suretle kasaba ve köy mekteplerini teftiş ile mükellef olduklarından diğer bir vazife deruhte etmelerine maddeten imkan görülememektedir efendim."

Beklenilmeyen bu yanıtın ardından, 22 Kasım'da Genel Müdür Vekili Remzi Oğuz Arık imzası ile, Ali Rıza Bey'in bakan onaylı vekalet yazısı, "Yanlışlıkla müzenize (...) gönderilen (...) vekalet kaadının süratle iadesini reca" denerek geri istenir. Anlaşılan İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün uyarısı, yapılan yanlışlığı düzeltmeye zorlamaktadır ki, Ali Rıza Bey'in yazıya yanıtı çok kısa ve net olur. "Telgrafla istenilen evrak gönderilmiştir efendim".

İlerleyen süreçte İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü, Ali Rıza Bey'in geçişine izin verince; Hamit Zübeyr Koşay, zaman kaybetmeden 5 Aralık'ta asaleten atanma teklifini yapar ve 23 Aralık tarihli bakan onayı ile, Ali Rıza Yalçın, Alyanakzade Halil Kamil Bey'den sonra Adana Müzesi'nin ikinci müdürü olarak, asaleten atanır. Bu hızlı gelişme, gerçekten Hamit Zübeyr Koşay'ın isteği doğrultusunda mı oldu, yoksa Yalçın'ın asaleten atanma onayından üç gün önce, 20 Aralık'ta bakana özel olarak yazdığı "Yüce ve ünlü saygılar alan bakanım. Kutlum... Ben öndört yıldır güney yurttan; dağları, ovaları dolaştım. Asar-ı Atika, folklor ve etnografya bilgilerle savaştım, bunun için bildirki yıl kültür bakanlığından bir de lüğü aldım. 'Cenupta Türkmen Oymakları' adlı yedi devşirim⁶ bitişi onardım bu bitiklerin dört tanesini bastırdım- bundan sonra bay gün bulursam- geri kalanları da bastırarak yurduma borçlu olduğum yumuşumu yapmaya çalışacağım. Elimde Adana ilk tedrisat müfettişliği ile birlikte müze müdür vekilliği var. Vilayet durağında, benim yalnız müze ve etnoğrafya ile uğraşmam daha değerli görüldü ve müzede temelli

çalışmaklığım için yüksek katınızdan buyruk verilmesi dileği yazıldı. Ben de çok sevdiğim bu iş için müfettişlikten aldığım makam ücretini göze almayarak yalnız maaşımla bu işi yapmağa söz verdim. Yurdumun bir çok köşesinde eski armağanlarımızın yükselmesini diliyorum. Bana bu işi çok görmezseniz daha değerli didinmeler ile yüz ağartmağa çalışacak ve çok sevdiğim bu işi yeni başarırken her çağda ulucalarımı unutmayacağımı saygılarımla dilerim kutlum." Şeklindeki mektubun etkisiyle mi oldu, bilememekteyiz. Her ne nedenle olursa olsun, Yalğın'ın müze müdürlüğüne atanması kabul edilmiş ve istediği olmuştur.

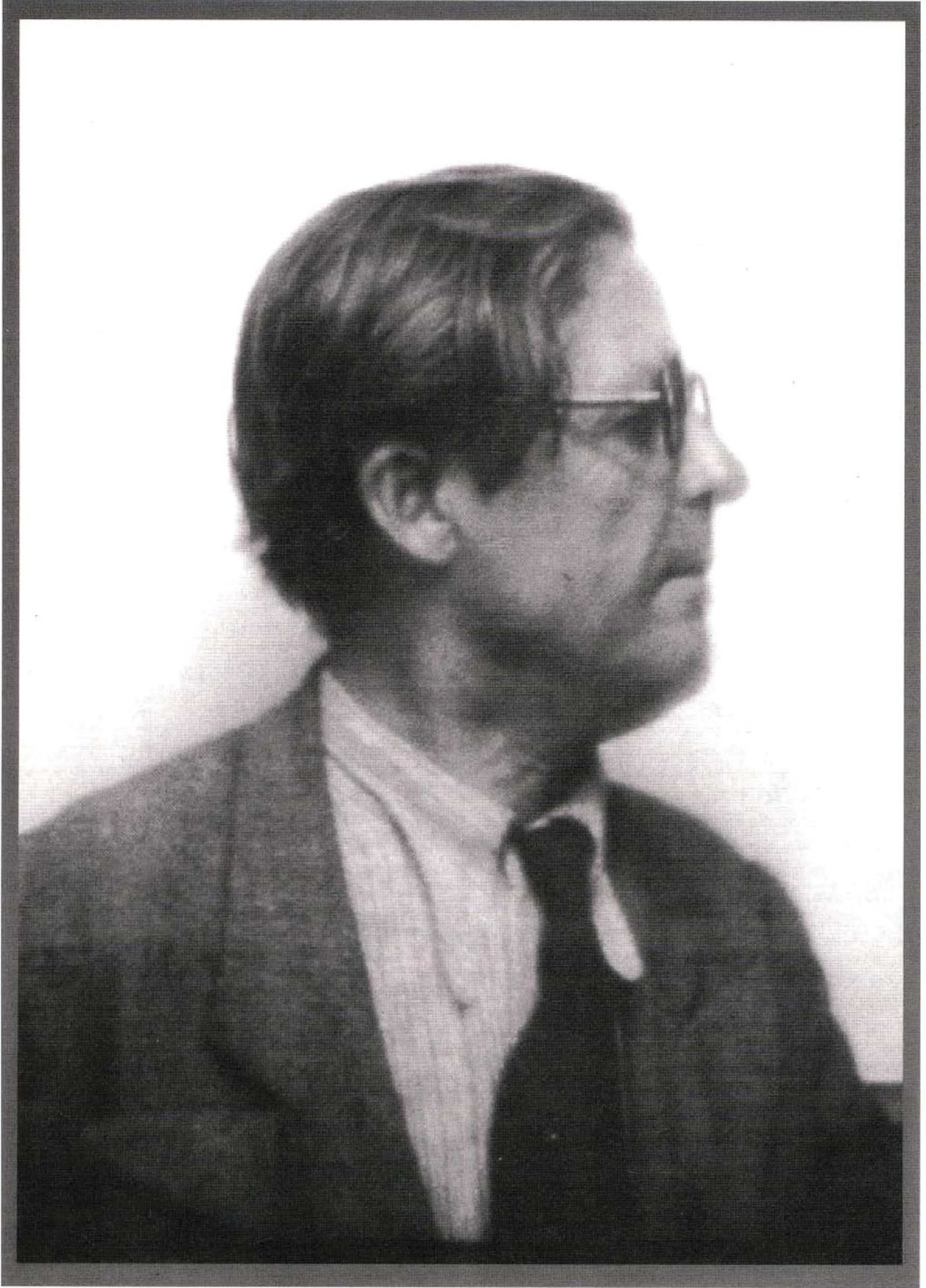
ADANA MÜZESİ'NDEKİ ÇALIŞMALAR

Yalğın'ın Adana Müzesi'ndeki ilk günleri oldukça sessiz geçer. Asalet onayından 1935 yılının temmuz ayına kadar geçen, yaklaşık yedi aylık süre içinde müzenin iç işleyişi ve sorunlarını tespit eden Yalğın, temmuz ayı içinde, Türkiye müzelerini gezerek tecrübe edinmek ve Adana Müzesi'nde yeni düzenlemeler yapmak için izin ister. Ancak, bu isteği kabul edilmez. Temmuz 1937'de, aynı gerekçe ile bir defa daha izin ister. "Geçen yıl bir ay izin istemiştim. İstidama cevap verilmedi. Hiç olmazsa bu yıl bir ay izin verilmesini derin saygılarımla dilerim kutlum..." şeklindeki izin isteği, bu defa kabul edilir ve bakan onaylı izin alınır.

Yalğın'ın, bu izinle birlikte hangi müzeleri dolaştığını ya da nerede tatil yaptığını bilemesek de, bu yıllarda hızlanan müzecilik ve arkeoloji hareketi, Yalğın'ı da içine çeker ve ilk defa müze işleyişi ya da özel isteği ile değil, bakanlık görevlendirmesi ile Mersin Soğuksu Höyüğü kazısına⁷, kazı komiseri (bakanlık temsilcisi) olarak gönderilir. Yalğın, bu şekilde arkeolojik çalışmaların içine katılsa da, umutları ve özlemleri hep etnografyadadır. Bu nedenledir ki, 1938 Haziran ayında bir dilekçe ile, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'deki müzenin etnografya bölümünü görüp "etüt" etmek ister. Bu iznini de, geçen iki yıl içinde kullanmadığı iki aylık izninden ister. Yalğın'ın bu konudaki bir diğer isteği de, olanaklar ölçüsünde ikinci sınıf bilet ücretinin müze tahsisatından (ödeneğinden) karşılanmasıdır. Ancak, bu isteklerden sadece iki aylık izin konusuna olumlu yanıt gelir ve Yalğın, kendi olanakları ile gitmek durumunda kalır. Budapeşte'ye giden Yalğın, buradaki incelemelerinin ardından Zagreb ve Viyana'ya da uğrar. Gezilerden duyduğu memnuniyet sonrasında, 1939'da bu defa Hamit Zübeyr Koşay'ın tavsiyesi ile, İsviçre (İskanson) Açık Hava Müzesi'ni görmek için izin ve yardım isterse de, bu isteğine olumlu ya da olumsuz hiçbir yanıt alamaz.

Ali Rıza Yalğın'ın Adana Müzesi'ndeki çalışmaları süresince yaptığı yurt içi ve dışı geziler, bilgi birikimi kadar müzecilik konusundaki deneyimlerini de artırır. Fırsat buldukça da, göçebe Türkmen bölgelerindeki gezi ve incelemelerine devam ederek Cenupta Türkmen Oymakları'nın 1934'te 4. cildini, 1939'da 5. cildini yayınlar. Bu arada 1937'de Çukurova Halk Terbiyesinde Avcılık, Meyveli Bulmaca Tarihi, 1940'da Cenupta Türkmen Çalgıları adlı kitaplarını yayınlar. Kitap ve makale çalışmaları ile birlikte; Toroslar'da daha önce bilinen "İvriz" ve "Alihoca" Hitit kaya anıtlarından başka, 1932'de keşfedip 1934'de Cenupta Türkmen Oymakları'nın 4. cildinde yayınladığı "Taşçikine" anıtı, 1935'te Hamit Zübeyr Koşay ile birlikte bulunduğu "Gebzeli" ve "Karababa" anıtlarını bilim dünyasına sunar⁸. Bu başarılı çalışmaları nedeniyle de, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından, "Sirkeli, Gezbeli, Kazıbaba'daki Eti anıtlarını meydana çıkarmak hususunda gösterdiğiniz gayreti ve Etnoğrafik araştırmalar sahasındaki verimli mesainizi takdir ederim" şeklinde bir takdirname ile ödüllendirilir. Müzecilik çalışmalarında ise; bir ilk olarak, o çok sevdiği Türkmen göçerlerinin yayla yaşamını müzeye indirerek "Yörük/Türkmen Çadırı" adlı sergilemeyi yapar.

Yalğın, 1 Ekim 1940 tarihinde bakanlık makamına, sürpriz bir şekilde "Bendeniz uzun senelerdenberi Çukurovada bulunmaktayım birazda garp vilayetlerinde çalışmak istiyorum. Haber aldığımıza göre Bursa inhilal etmiş ora müze müdürlüğüne naklen tayinime yüksek müsadelerinizi diler ve derin saygılarımı sunarım." şeklinde bir dilekçe vererek, Bursa Müze Müdürlüğü kadrosuna atanmak ister. Yalğın'ın bu isteği olumlu karşılanır ve hiçbir sorunla karşılaşmadan aynı ayın 21'inde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in oluru ile, ataması yapılır. Aynı anda Bursa Müze Müdürü Naci Kum da, Adana Müze Müdürlüğü'ne atanır. Ekim'in 24'ünde Adana'dan ayrılan Yalğın, aynı gün Adana'da yayınlanan Türk Sözü gazetesinde, Adanalılar'a hitaben duygusal bir veda mektubu yayınlar. "Yirmi yıl önce (1920) memleketim Bursayı düşman istila ederken tek başıma ana savaştın devam ettiği yere doğru yürüdüm. Kara gömlek geydim, sakal bıraktım, göz yaşlarım kurumadan Konyaya ulaştım. Konyada ilk defa Çukurovayı Asafhanın zengin ve şirin cümleleriyle konuştum, maneviyatımı size bağlarken sizin Karacaoğlan ruhumu gasbederek daha o gün Konyada iken beni sizin etti. Çukurova kurtuldu. (1922) Bu kurtuluş haberi bana Bursa kurtuluşu müjdesinden farksız göründü. İçimi sıkıran ıstıraplarım söndü. Sakalım ve kara gömleğim Konyada kaldı, ben neşeli ve sevinçli bir heyecanla sizin aranızda katıldım. Sizin gibi koşu koşu Çukurovaya indim. Adanada,

Osmaniyede, Mersinde yaşadım, sizinle beraber ağladım ve güldüm. Bugün Kalbimi yine aranızda bırakarak yeni memuriyetim olan Bursaya dönüyorum. Sizin hatıralarınız ölünceye kadar kalbimde kalacaktır. Sağlıcakla kalınız kadirşinas Çukurovalılar..."

YALGIN BURSA MÜZESİ'NDE

Memuriyet yaşamının başladığı Bursaya dönen Yalgin, göreve başladıktan sonra, bu tanıdık coğrafyada, Çukurova'da olduğu gibi gezer ve gezerken fotoğraflar çekip notlar tutar. Bir yandan müze ile ilgili işler, bir yandan çevre gezileri ve uzun yılların ardından giderilen özlemler, Yalgin'ı fazlasıyla mutlu eder. İlk çalışmalarını çeşitli dergilerde yayınlasa da, 1943 yılında Uludağ'dan Toroslar'a ve Anadolu'da Türk Damgaları adlı iki yeni kitabını yayınlı.

Yalgin'ın Adana'dan sonra Bursa'daki başarılı ve özverili çalışmaları karşılıksız kalmaz. Önce 16 Mart 1943'te Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından ödüllendirilir, hemen ardından "etnograf" ünvanı ile Ankara'ya tayin edilir. Yalgin'ı öne çıkaran sadece çalışkanlığı, mesleğine olan saygısı ve titizliği değildir. 25 Mart 1941 tarihinde Genel Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'a hitaben yazdığı, "Bursa Müzesi'nin gelecek sene çalışma işlerini daha iyi tetvir edebilmek için bazı görüşmeler yapmak istiyorum. Mayıs içinde bir hafta müddetle Ankara'ya kadar gelmeme müsadelerinizi diler ve saygılarımı sunarım" şeklindeki yazıda olduğu gibi, ciddiyeti ve beyefendiliği de önemli bir etkendi.

Koşay ile Yalgin arasındaki samimi ve dostane duygular, bununla sınırlı kalmaz. Koşay'ın "Bursa Müze Müdürü Ali Rıza Yalgin Sirkeli, Cezbeli ve Kazımbaba Eti anıtlarını ilk defa keşfetmek; Cerablus'taki eserleri nakletmek; orijinal etüt mahsülü olan beş ciltlik Türk Oymakları adlı eseri telif etmek suretiyle gerek müzelere ve gerekse ilme hizmet etmiştir. Bu suretle ödevinde muvaffak olan ve terfi müddetini dolduran Ali Rıza Yalgin'ın ihtisas mevkiinde bulunması hasebiyle 3469 sayılı kanun hükümlerine göre maaş farkı maarif vekilliği maaş tertibindeki tasarruflardan verilmek üzere maaşının 40 liradan 50 liraya çıkarılmak suretiyle bir derece terfi hususu kabulünüze arz olunur." şeklindeki teklifi, Bakan Hasan Ali Yücel tarafından kabul edilir. İşte bu teklif ve olur, Yalgin'ın kişiliğine yönelik verilen bir ödül ve onurdur.

Yalgin'ın kişilik olgunluğu ve becerileri, 1944 yılında kendini bir defa daha gösterir. Resmi Gazete'de yayınlanan yeni kadrolardan biri, Yalgin'ın ilgisini çeker ve zaman kaybetmeksizin 2 Ağustos 1944'te, Hamit Zübeyr Koşay'a bir mektup yazar. Yalgin, "Sayın Bay Hamit Koşay,

otuz senedir Etnoloji sahasında çalışıyorum. Türkiye Cumhuriyetinde ilk defa resmi olarak bir memuriyet haline giren ve resmi gazete ile neşrolunan eski eserler umum müdürlüğüne bağlı etnografistliğe ilk defa benim tayin edilmekliğim bu uğurda senelerce çalışmamın bir şeref mükafatı olacağını arz eder ve benden başkasına bu işin verilmemesini rica ederek bu vesile ile de saygılarımı sunarım" şeklindeki bir yazı ile, her şeyin üstünde tuttuğu etnoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk resmi "etnolog" ünvanı için, müze müdürlüğü kadrosunu bir yana bırakarak, bu kadroya talip olur.

Yıllarca Anadolu'nun birçok noktasında değişik görevlerde bulunan ve bürokrasi içinde müze müdürlüğüne kadar yükselen Yalgin için, ne yayınladığı kitap ve makaleler, ne müdürlük kadrosu, ne de aldığı takdir ve ödüller vardır artık. Bu görev belki de ulaşabileceği, düşünebileceği ve isteyebileceği son görevdir.

Bu isteğinden tam 20 gün sonra, Yalgin, "şeref mükafatını" alır. O artık Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk resmi ünvanlı etnoloğudur. Bu mutlu sonun arkasında ise, yine tanıdık iki isim vardır: Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü Hamit Zübeyr Koşay ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel. Koşay'ın 10 Ağustos 1944 tarihli "4624 sayılı kanunla Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü merkez kadrosunda ihdas edilen 50 lira maaşlı Etnografistliğe Bursa Müzesi Müdürü Ali Rıza Yalgin'ın almakta olduğu 50 lira maaşla naklen tayini hususu yüksek tasviplerinize arz olunur" şeklindeki teklifi, 22 Ağustos'ta dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından imzalanır.

ANKARA'DAKİ SIKINTILI YILLAR

Bursa'dan ayrılan Yalgin, karısını ve iki çocuğunu Bursa'da bırakarak, 25 Eylül 1944'te Ankara'daki görevine başlar ve ilk iş olarak etnografik çalışmalarda bulunmak üzere, ekim ayı içinde Eskişehir ve Bilecik yörelerine gider. Kasım ayı içinde bu defa, genel müdürlükte oluşturulan "Türk etnografyasına dair araştırmaları teşkilatlandırmak" üzere kurulan şube adına, bir deneme niteliğinde olmak üzere "Ankara Vilayeti Etnografyası" adlı kitap hazırlığı için, Ankara ili dahilinde görevlendirilir.

Ankara başta olmak üzere; Yalgin'ın, iller üzerindeki çalışmaları hızla devam eder. Şubat 1945'te öncelikli olarak, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çocukluğunda kaldığı evin etnografya müzesine dönüştürülmesi için Sivas'a gönderilir. Yalgin'ın Sivas'taki görevi sadece müze oluşturulması için altyapı çalışmaları değildir. Bu

işin yanı sıra Sivas bölgesinde ve yakın civarında etnografya çalışmaları yapacak olan Yalgın, Sivas'tan sonra Elazığ ve Tunceli'ye geçip "etnografik tetkikler"e devam edecektir. Bütün bu çalışmalar için 16 Şubat 1945'te Sivas'a, mart ayında Elazığ'a ulaşır.

Bu çalışmalar devam ederken, Ankara'ya dönmeden önce yapılan kimi bildirimler ve maaşına gelen hacizler, Yalgın'ı zor durumda bırakır ve yaşadığı ekonomik sıkıntı nedeniyle, Çanakkale'den getirtilerek Ankara Çankırıkapıya⁹ kurulan portatif eve taşınmak ister. 6 lira aylık kira ile Çankırıkapı'daki evin bir odasına yerleşen Yalgın, zaman zaman Ankara ilçelerindeki çalışmalarına devam eder. Bu olayla darbe yiyen Yalgın'a ikinci darbe "Talim ve Terbiye Kurulu"ndan gelir. Genel Müdürlüğün "Dairemiz Etnografi Ali Rıza Yalgın (Darülmüallimin Sınıfı İhzarı) sinden 330 yılında mezun olmuştur. Bu derece tahsilin yüksek tahsil sayılıp sayılmayacağına bildirilmesine müsadelerinizi rica eder, saygılarımı sunarım" şeklindeki, ne amaçla sorulduğunu bilemediğimiz yazıya, "Eski Darülmüallimin Kısmi İhzarisi'nin yüksek öğrenim kurumlarından sayılmadığını arz ederim" şeklinde kısa bir yanıt gelir ki, bu yanıt Yalgın'ı birden bire lise mezunu durumuna düşürür. Artık Yalgın için uzun soluklu sıkıntılı bir dönem başlamıştır.

Bu arada Yalgın, bir yandan Sivas'ta kurulması düşünülen etnografya müzesinin oluşumu için Sivas'a gidip gelmekte, bir yandan da arkeolojik ve etnografik çalışmalarda bulunmaktadır. Bütün bu çalışmaların yanı sıra, Bursa'da kalan ve yanına getiremediği ailesi ile yaşadığı ekonomik sıkıntılar, Yalgın'ı fazlasıyla yıpratır. Son bir çözüm olarak 30 Ağustos 1945'te Milli Eğitim Bakanlığı'na "Eski Eserler ve Umum Müdürlüğünde 50 lira aslı maaşlı Etnografya uzmanıyım. Bir senedir ev bulamadığımdan Bursa'daki aile efradımı getiremedim. Aldığım maaşın ikiye bölünmesi gerektiğinde maddi sıkıntı içinde bulunmaktayım. Bir defa yapılmakta olduğunu haber aldığım Saracoğlu mahallesindeki dairelerden bir tanesinin verilmesi hususunu delaletinizi saygılarımla rica ederim." şeklinde bir dilekçe verse de, bu isteğine yanıt alamaz.

Yalgın'ın sıkıntılan her geçen gün artarak devam ederken, Bursa'da öğretmenlik yapan arkadaşlarından Baki Gökçe'nin, genel müdürlüğe hitaben yazdığı "Maarif vekilliği müzeler umum müdürlüğü etnografya mütehassısı Alirıza Yalgın Bursada müze müdürü iken Bursa öğretmenler sandığından taksitle ödenmek üzere aldığı (...) liralık senedine kefil olmuştum. Bursadan ayrıldıktan sonra (...) liralık borcunu göndermemiş ve (...) lira sandık benim maaşımdan kesmiştir.

Maaşımla efradı ailemi geçindiremediğim şu sırada başkasının parasını ödemekle birkat daha müşkül vaziyete düşmüş bulunuyorum. Bir meslektaşım mahkemeye virmek suretile paramın tahsilini meslekim namına muvafık görmediğimden yüksek vekaletle mecbur kaldım. Paramı derhal göndermediği takdirde mahkemeye müracaat ederek zarar ve ziyanımı ve çektiğim ızdırabı ödeteceğimden kendisine lazım gelen tebligatın yapılmasını derin saygılarımla istida ederim" şeklindeki dilekçesi, Yalgın için tam anlamıyla bir darbe olur. Ne yazık ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk resmi ünvanlı etnoloğu olmak için, müze müdürlüğünü ve ailesini geride bırakarak Ankara'ya geliş tam bir fiyaskoya döner ve bu durum uzun süre devam eder.

1945 yılının Kasım ayında, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Th. Bossert'in Kayseri gezisine katılan Yalgın'ın, Mart 1946'da maaşı 60 liraya çıksa da, sıkıntılan aşırı bir şekilde devam eder. Parçalanmış bir aile, ekonomik sıkıntılar, Çankırıkapı'nın tek odalı evinde yalnız geçen geceler ve alkol bir yana; mesken tazminatı adı altında maaşından yapılan kesinti, durumu daha da kötüleştirir. Neyse ki, Yalgın'ın itirazı ve Bütçe ve Mali Kontrol Umum Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile, bu kesinti kısa sürede kaldırılır.

Haziran 1946'da asistan Kerim Kayhan ile birlikte Bolu'nun Göynük İlçesi'nde etnografik araştırmalar yapan Yalgın, yıl sonunda ağır bir şekilde hastalanarak odasına kapanır. Hastalığının ardından, 1938'den beri izin kullanmadığını belirterek bir ay süreyle izin kullanan Yalgın'a, izinden dönmeden hemen önce, Bursa Defterdarlığı'ndan bir yazı gelir. Gelen yazıda, 1943 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi'nde tahmin memurluğu sırasında kendisine fazla ödeme yapıldığı, bu nedenle belirtilen fazla ödemenin ilk maaşından kesilmesi istenir. Ocak 1947'de yapılan 17 liralık bu kesinti, Haziran 1945'den bu yana Çankırıkapı'daki odanın aylık 6 liralık kirasını bile yatıramayan Yalgın'ı daha da zor duruma sokar.

Uzun süre sessiz kalan Yalgın, yaşadığı bütün olumsuzluklara ve zorluklara karşın, 1947 yılının Mayıs ayında Afyon¹⁰, Temmuz-Ağustos aylarında Bitlis ve Van, Aralık ayında Kırşehir, 1948 yılının Mart-Nisan aylarında Hatay, Seyhan, Adana, Gaziantep ve Urfa, mayıs ayında Diyarbakır ve Elazığ, eylül ayında Bilecik, Kütahya, Eskişehir ve Sakarya bölgelerinde etnografik ve mimari araştırmalarda bulunur. Bu sıralarda maaşı 70 liraya yükselse de, alacaklı tahsilleri devam eder. Ancak, Yalgın artık bu durumu biraz kanıksamış olarak, Anadolu etnolojisi malzemesini toplama gayretini devam ettirerek, 1949 yılında Kastamonu civarında çalışmalar yapar.

Yalğın, Kastamonu'ya gitmeden önce, gözlerinde oluşan yoğun sorunlar nedeniyle Ankara Numune Hastahanesi'nde muayene olur. Bu rahatsızlık ileride gözlerinde oluşacak büyük ölçüdeki rahatsızlıkların da başlangıcıdır. Ancak bu başlangıç, Yalğın'ın "Ankara macerası"nın ve etnolog ünvanının da sonu olur. Kastamonu gezisinin hemen ardından 12 Mayıs 1949'da verdiği "Münhal olduğunu haber aldığım Bursa Müzesi Müdürlüğü'ne naklen tayinimi rica eder saygılarımı sunarım" şeklindeki kısa ve net dilekçe ile, Ankara ve resmi ünvanlı etnologluk dönemi biter. Yalğın artık 61 yaşına gelmiş ve yorulmuştur. Geride beş yıldır Bursa'da bıraktığı ailesi ve oturup çalışmasını yapması gereken çok sayıda doküman vardır.

Yalğın'ın, Neşet Köseoğlu'nun Sinop Müze Müdürlüğü'ne atanması ile boşalan, Bursa Müze Müdürlüğü kadrosuna atanma isteği, hemen kabul edilir ve 13 Mayıs 1949'da ataması yapılır. Yalğın, 30 Mayıs'ta Ankara ile ilişkisini keser.

YALGIN İKİNCİ DEFA BURSA'DA

Genel müdürlükteki arkadaşları, Genel Müdür Hamit Zübeyr Koşay ve oda arkadaşı Mahmut Akok'la vedalaşan Yalğın; 1 Haziran 1949'da dört yıldır kaldığı Çankırıkapı'daki mütevazı odasını boşaltır ve geldiği günkü kadar mutlu olmasa da, Bursa'ya doğru yola çıkar. Ertesi gün Bursa'da yeni görevine başlar ancak, şanssızlıklar yakasını bırakmaz. Önce bordrosu Bursa Defterdarlığı'na gitmediği için iki ay maaşını alamaz, ardından Ankara'da bulunduğu süre içinde genel müdürlüğün kefaleti ile, borçlarını ödemek için Ziraat Bankası'ndan aldığı borcunu ödeyemediği için, Hamit Zübeyr Koşay tarafından nazik bir şekilde uyarılır.

Bursa Müzesi'nde son yılını geçiren Yalğın, Adana Müzesi'nde yaptığı uygulamanın bir diğer örneği olarak, "Uludağ'da Türkmen kızı" isimli sergilemeyi yapar. Yine bu son bir yıl içinde birçok dergide, ağırlıklı olarak Bursa ve Uludağ yöresi ile ilgili etnografik derlemelerini yayınlar. 1950 yılında çalışmalarını yoğunlaştırır ve aldığı bir aylık bir izin sonrası, Toroslar'da Karatepeli Bölgesi Yurt ve Etnografya isimli son kitabını yayınlar. Bu son çalışmanın ardından emekliliğini isteyen Yalğın, 1 Mayıs 1950'de 39 yıl 7 aylık hizmetinin ardından, 62 yaşında emekliye ayrılır.

EMEKLİLİK SONRASI YENİ YAŞAM

Emekliliğin ardından İstanbul'a yerleşen Yalğın, aldığı emekli ikramiyesiyle Vezneciler'de bir lokanta açar. İşler umduğu gibi gitmeyince, Rumeli göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Tuzla'da,

Selanik Oteli'nin bir odasına yerleşir. Tuzlalıların "Rıza Baba'sı, burada "Türk Kültür Derneği"ni kurarak, Belediye Gazinosu'nun hemen önünde, Tuzla İskeleyi'nin ilk oluşumunu başlatır. 1954 yılında geçirdiği bir kazadan sonra 4 ay hastahane'de yatar. Bu arada gözlerindeki sorun iyice artmıştır. Artık eskisi kadar rahat gezememekte, çalışmamakta ve asıl önemli yazmamaktadır. Dostlarının yardımı ile yazdığı son birkaç makaleden sonra, iyice yalnızlaşır. Sonunda genç yaşlarında başladığı "içkili sohbet alemlerinin" Rıza Baba'sı, 1 Kasım 1960'da Eskişehir'de, çok sevdiği oğlu Doğan'ın yanında 72 yaşında ölür ve Eskişehir'de defnedilir.

Yaşadığı süre içinde durmaksızın üreten, gezen, belgeleyen ve yazan Yalğın'ın arşivi, kendisinin de korktuğu gibi kaybolur. Özellikle Ankara'daki görev yıllarında yaptığı çalışmalar ve çeşitli illere ait etnografik malzemeler, yayınlanmadan yok olur. Cenupta Türkmen Oymakları adlı çalışması dışında, diğer çalışmaları da kütüphane raflarında tozlanır. O artık Türk folklorunun olduğu kadar, Türk müzeciliğinin de unutulmuş bir ismi olarak, tarihteki yerini alır.

NOTLAR

- * Ertuğrul DANIK Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürü, 06100 Ulus-Ankara/TÜRKİYE
- 1 Cumhuriyet Dönemi Türk Müzeciliği ve arkeolojisi hakkında toplu ve detaylı bilgi için bkz. Ferruh Gerçek, Türk Müzeciliği, Ankara, 1999; Erdem Yücel, Türkiye'de Müzecilik, İstanbul, 1999. Ayrıca Osmanlı Dönemi Türk müzeciliği için bkz. Kamil Su, Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi, İstanbul, 1965.
- 2 Yalğın'ın müzecilik dönemi öncesi ve sonrası yaşamı ile yayınları hakkında bilgi için bkz. İhsan Hınçer, "Ali Rıza Yalğın'da Öldü", Türk Folklor Araştırmaları 143, İstanbul, 1961, s.2419-2421; Şakir Sabri Yener, "Ali Rıza Yalğın İçin", Türk Folklor Araştırmaları 145, İstanbul, 1961, s.2480,2481; Kerim Yund, "Ali Rıza (Yalman) Yalğın'ın Maarif Mecmuası, Çınar Altındaki Yazıları", Türk Folklor Araştırmaları 166, İstanbul, 1963, s.3050; Afif Evren, "Karacaoğlan ve Ali Rıza Yalğın", Türk Folklor Araştırmaları 174, İstanbul, 1964, s.3282,3283; Ertuğrul Danık, "Anadolu Folklorunun Unutulan İsmi Ali Rıza Yalğın", Folklor/Edebiyat VI/20, Ankara, 1999, s.73-78.
- 3 Afif Evren, a.g.m., s.3283.
- 4 Halil Kemal Bey'e yaş haddinden emekli olacağı bildirildiğinde; Halil Kemal Bey, dönemin Asar-ı Atika ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne bir yazı ile başvurarak, emekliliğinin beş yıl tecil

- edilmesini isterse de, bu isteğine olumlu yanıt alamaz ve emekli olmak zorunda kalır.
- 5 Konuya ilişkin belge ve Yalçın'ın müzecilik dönemine ilişkin yazımızda yer alan tüm diğer belgeler, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü personel arşivinden alınmıştır.
  - 6 Yalçın'ın, yedi devşir diye söz ettiği yedi ciltlik eserin, sadece beş cildi yayınlanmış olup, son iki cilt yayınlanmadığı gibi, nerede olduğu da bilinmemektedir.
  - 7 Söz konusu kazı izni, Liverpool Üniversitesi'nden Prof. Dr. J. Garstang'a verilmişse de, kazının yapılıp yapılmadığı ve kazı hakkında bilgiye ulaşamadık.
  - 8 Ayrıntılı bilgi için bkz. R.Yalçın, "Gebzeli'de Bulunan Anıt Hakkında Rapor", Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi IV, İstanbul, 1940, s.265,266.
  - 9 Bugünkü Roma Hamamı'nın bulunduğu yer.
  - 10 Süleyman Gönçer ile birlikte.